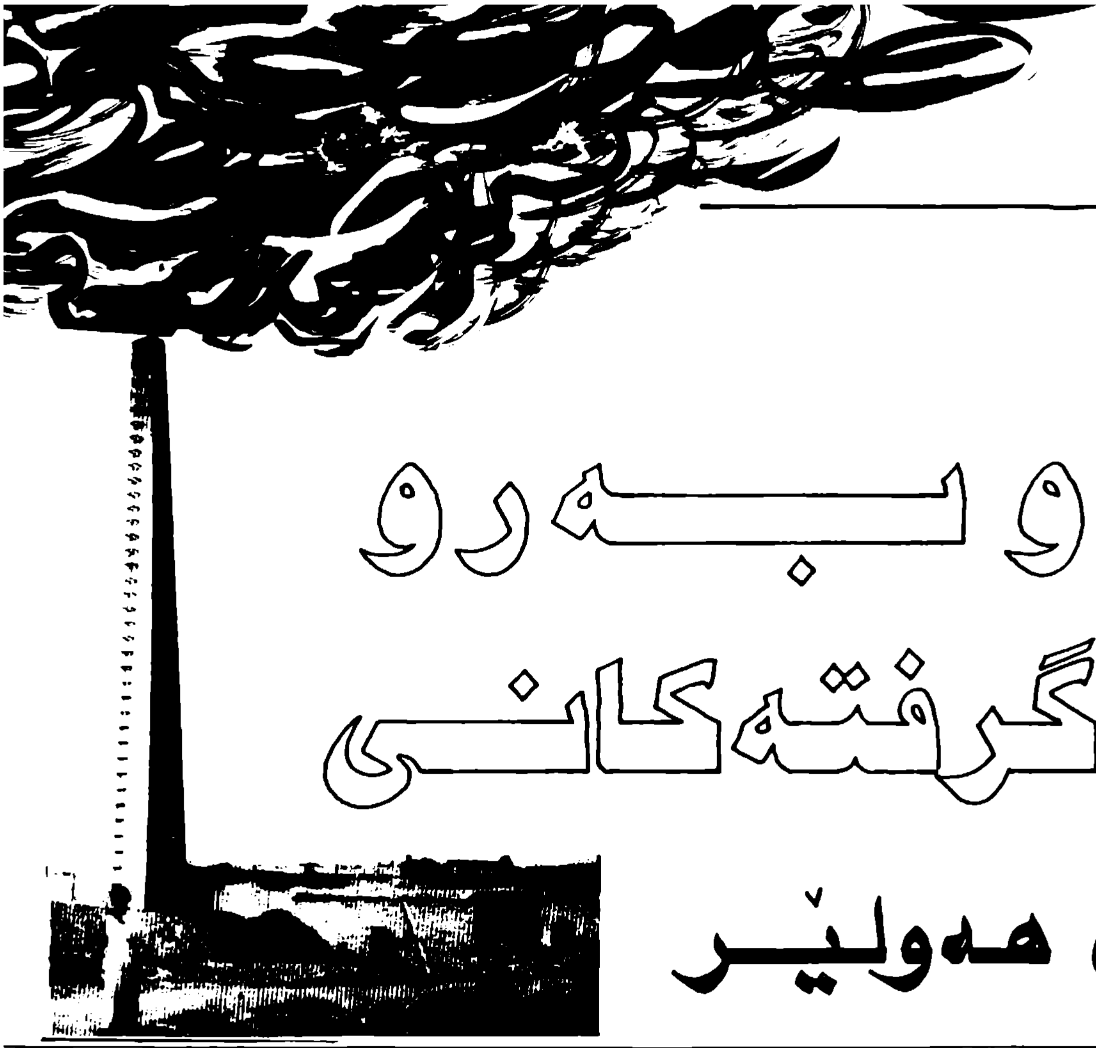

● د . نافع ئاکرەیی ●

دەوروبەرو گیروگرفتەکانی لە شاری هەولێر

ماناو و مەبەست چی‌یە لە و شەی دەوروبەر .. ؟ لە هەمو جیهاندا .. .. لە سەر هەموو ئاستەکانا گرینگی‌یەکی تایبەتی پێ‌دەدرێت .. بۆ .. ؟ دەوروبەر واتە « بیئە » یا « محیط » ئەو کومەڵە هۆیە سروشتی‌و دەستکردانەیە کە مرۆڤ تێیرا دەژی‌و کاردەکاتە سەر تەندروستی‌و بەرهەم‌هێنان‌و موچەکەی خۆی ... دەوروبەر رێکخراوێکی پر گری‌یە کە ژیانی کومەڵی تێدا نەشونەماو پەرەپێ‌دەدرێت بە بێ‌راوەستانو لە ناو چارچێوەی بارو زروف گشتی سروشت لە سەر زەوی پەیکەردەگرێت و هەمو زیندەوەرەکان لە ناودا دەژین‌و نەشونەماو کار لە یەکتر دەکەن . هەر وەها تەئسیر لە سەر دەوروبەری بێ‌گیانیش دەکەن ... بە چاکی‌ئاشکرایە کارتێکردنی هۆیەکانی تایبەتی لە هەر دوو لایەوە بە سەر یەکتریانەوە و لە سەر ئەم کارتێکردنە دوو لایە هێندەك یاساو نەریت دروست دەبن بۆ رێکخستنی پەیوەندی نێوان هەر دوو لادا هەر وەکو ئالوگۆڕکردنی ئێنرژی لە نێوان بەشەکانی زیندو و بێ‌گیانی سروشتدا .

ئەم نەریت‌و یاسایانە ، ئەوەی پەیوەندی نێوان دەوروبەرو زیندەوەرەکاندا رێکدێخێ و پەرەپێ‌دەدا پێویست بە کۆکردنەوەی چەند هۆیەکەوە هەیە یان ژی گوڕانی شێوازەکانە تا زیندەوەران توانای خۆڕاگرتنیان هەبێ لە ژێر سایەی ئەو یاساو نەریت و هۆیانە بە ئاسانی ... بۆ نموونە پاوانەکانی بەهارو هیشکی و نەبوونی ئاو لە هاویناندا وا لە خێڵەکانی بەدووی عەرەب دەکەن کە ئەبێ لە ناو بیاباندا هات‌و چۆبکەن و بە دوای دەوروبەرێکی چاك بگەڕێن تا خۆیان و سامانیان بپارێزن .

هەر وەك دەزانین لە ئەزەلدا رۆژ هەر رۆژەکەی جارانەو خولی ئاو لە سروشتدا هەر خۆیەتی‌و نەگۆڕاوە ... هەمویان لە یاسایەکانی سروشتن‌و هیچ تێکچون لە سەر ئەم یاساونەریتانە نەکراوە ، بەلام کۆمەڵگانی مرۆڤ بە تایبەتی لە پەرەپێدانە دوایەکەی‌دا و پێشکەوتنی بەرەو چاکتر هەروەك دیارە لە زیرەکی‌و جم و جولیەکانی خوی‌و ئابوری مەزن و خەست .. چونکە بەرهەم هێنانی ئێنرژی و پیشەسازی و کشت‌و کال‌و کیمیا و لقەکانی تری ئابوری و زانست ... ئەم هەموو شتانە وادەگەینن کە پێویستی نەشونەماو زیادبوونی پێویست بۆ

بەکارهێنانی کانە سروشتیەکان بە زۆری و ئەگەر ئەم بەکارهێنانە یەرێبازێکی ئاقلانە و بەکێشەکی چاك بە کارنەهێنرێن دوایەکەی دەبێتە هۆی دروست بوونی تەناقوزاتی ترسناك لە نێوان کۆمەلگای مرۆڤو دەورووبەری‌دا و تێکچونی یاساو نەریتو قەواعیدی ناسراوی ئەزەلی لە نێوان دەورووبەرو مرۆڤ وسرۆشتدا .. بۆ نموونە ئالودە بوونی هەوا بە هۆی ئەو هەلمانەی لە دوکەلی کارگاندا دەردەچن ئالودەبوونی ئاو بە هۆی ئەو رێگا نە زانستیانەی لە ناو بردنی پاشماوەکانی پیشەسازی‌و کوڕبوونی ئاوی پیس‌و مەجاری بو سەر سەروچاوەکانی سەرەکی ئاوی روبارەکانەوە و گوڕانی خول‌و خاك بو سوێریاتی لە بەر بە کارهێنانی کودی کیمیاوی‌و توزی لە گەل دوکەلی کارگاکاندا دەردەچێ ... ئەم هەمو شتانە کارتێکردنێکی کاریگەر لە سەر ژیانی زیندەوەران دەکا چ ئاژەل‌و مرۆڤ یان رەوەك‌و دارو درەخت ... مرۆڤیش پارچەیەکە لە هەر دووان ... ئاژەلێکی ئاخوتنکەرەو بو بەردەوامی ژیانی پالپشتی لە سەر رەوەك‌و دارو درەختە ... لە بەر ئەم هۆیە ئەتوانم بلێم کە گرینگی پێ‌دان بە دەوروبەر و دوورئێخستنی ئالودەکردنی ئاوو هەواو خواردەمەنی‌و لابردنی هۆیەکانی نەخوشی مرۆڤ هەموی بو بەختەوەری مرۆڤەو هەتا بتوانێت بە ئارامی بژیت‌و ئەوە ژی هیواو ئومێدی هەمو مرۆڤێکی مرۆڤ پەروەرە .

هەر لە سەر ئەم بناغەیە بو کو زەنگی خەتەر لە لای زانایەکانی خاوەن ئیختیساس لێدرا لە سالەکانی دوایی سەددەی پێشوو ئەم سەدەیەی ئێمە تێدا دەژین تا نهو ..

گرینگی پێدان بەم مەسەلەیە گەیشتە رادديەکی وا کە دەولەتەکانی دەزگای تایبەتی تەرخان بکەن بو لە ناو بردنی گیرو گرفتەکانی مەسەلەی دەوروبەر تا لە هیندەك وەلات‌دا گەیشتە راددەی دانانی وەزارەتی کاروباری دەوروبەر دیسان لە هیندەك ولاتی دیکەش‌دا جێگری سەرەك وەزیر هەیە بو کاروباری دەوروبەر .

ئاشکرایە گرینگی بەم مەسەلەیە تا چی سنورێکە لە بەر ئەوەی ئەم مەسەلەیە کاریکی سەرەکی و هۆیەکی بەرامبەری‌یە بە سەر ژیان‌و تەمەنی مرۆڤ .. هەر وەها هەمیشە گەفی لێ‌دەکات ئەگەر بە چاکی نەپارێزرێت .. لە بەر ئەوەو بە هۆی ئەو راستی‌یانەی باسمکردن دەبا هەستی ئێمە بەرامبەر دەوروبەر بەرزببێتەوەو مەسەلەی پاکی و ئالودەیی دەوروبەر روون بکرێتەوە بو هەموو خەلك‌و ئەو شتانەی گەف لە ژیانی خوشیان دەکەن دەبێ ئاشکرا بکرێن‌و وایان تێبگەیێنن کە دەبێ گرینگی بەدەوروبەری خویان بدەن . چونکە دەوروبەر هەر وەك پروفیسوری نەرویجی « س . ویل » دەلێت و رێکخراوی یونسکو سەلماندویەتی : « دەوروبەر ئەو پارچە جیهانەیە کە تەئسیر لە سەر مرۆڤ دەکا و مرۆڤیش کاری لە سەر دەکا » واتە ئەو پارچەیە کە مرۆڤ بە کاری دێنێ وتەئسیر تێدەکاو لە گەلدا دەژێت دیسان بەم خالانەی خوارەوە شێ‌دەکرێتەوە :

1 —ئەو پارچە جیهانەی ـ توپی زەوی ـ کە کۆمەلگای مرۆڤ تێدا دەژی .

2 —ئەو پارچە جیهانەی کۆمەلگای مرۆڤ تێدا نەشونەماو پەرەپێ‌دەدرێت لە گەل بەردەوامی ئالوگورکردنی ئینرژی نێوان مرۆڤ‌و سروشتدا .

3 —یان ئەو پارچە جیهانەی کۆمەلگای مرۆڤ تێدا دەژێ ژیانێکی کۆمەلایەتی پەرەپێ‌دراو .

لێرەدا ئەتوانم بلێم دەوروبەر « بەرهەمێکی مێژوی پەیوەندی نێوان مرۆڤ‌و سروشت‌و مرۆڤ‌دایە لە هەمو قوناغەکانی ژیانی‌دا لە منالی‌یەوە تا پیری و لە هەموو جم‌و جولی و ئارامی و کارەکانی‌دا لە ناومال‌و لەو جێگایەی ژیانی تێدا دەباتە سەر یان خانەنشین دەبێ .. » لێرەداو پاش کە زانیمان دەوروبەر چی‌یە ... ئەبێ بزانین مەبەست لەو کەسەی دەوروبەر دەپارێزێ چی‌یەو ئەو کەس کی‌یە .. ؟ئەرێ هەر پزیشك‌و ئەوانەی لە مەیدانی تەندروستی‌دا کاردەکەن تەنها کەسن بەم کارە گرینگە هەلبستن ... ؟ دەزگایەکانی راپەراندن‌و خزمەتگوزاری‌و کارگێری یان هاوولاتیانیش ... ؟

ئاشکرایە مرۆڤ نازانێت و هەست بەو شتانە ناکات کە لە ناو دەوروبەری‌دا جم جول دەکەن ... جگە لەو کاتەی نەبێ کە هەست بە خەتەر دەکا ... لەو دەمەدا دەست بە بیرکردنەوە دەکات کە چۆن خوی لەم ئاستەنگ‌و تەنگافیەدا رزگاربکات ... هەر لە بەر ئەو چەندەبو کە ئێمە بیر لەخو و لە غەیری خو نەکەبن پێش مەسەلەکە مەزنتر ببێت و خەتەرەکە دەرگاکانمان لێبدەت و وەك ئامێری درونەوەی دەغل و دان گیانەکانمان بدروتەوە .

هەر لە بەر ئەوە ژی دوبارە دەپرسم کە کی‌یە لێپرسراوی پاراستنی دەوروبەرمان ... ئەوانەی بە کاری تەندروستی

هەڵدەستن یان ئەوانەی‌تر .. ؟ وەڵامی ئەم پرسیارە ڕێکخراوی تەندروستی جیهان « W.H.O » داوەتەوە لە کاتی لە سەر دەوروبەر دەدوێت و چەند پرسیارەك ئاراستە دەکات :

« چاکی دەوروبەر دەژمێررێت لە وەڵامەکانی ئەم پرسیارانەدا :

1 — چەند مرۆڤ ئاوی پاك کە هێژای خواردنەوە بێت دەخونەوە .. ؟ئایا ئەم کارە کاری ئەوانەیە کە لە مەیدانی تەندروستی‌دا کار دەکەن . ؟ یان ژی چەند دەزگای مەزنی‌تر هەن‌و بەم کارە هەڵدەستن‌و بە مەلیونەها پارە لە سەریاندا سەرف دەکرێت ..

2 — چەند مرۆڤ بە چاکی لەناوبردنی پاشماوەکانی پیس و مەجاری هەیە بە وێنەیەکی زانستی و ڕاست‌و دروست .. ؟ ئەریَ ئەمە ژی کاری ئەوانەیە کە لە مەیدانی تەندروسنتی دا کاردەکەن .. ؟

3 — ئەریَ مرۆڤی لەو کومەڵگایەدا دەژیَ بە تەواوی خواردەمەنی‌یەکی چاك و پر لە هەمو پێویستیەکانی زەروری بۆ لەشی خۆی دەخوا .. ؟

4 — ئەو پارە و پولەی لو بودجەی گشتی‌دا تەرخان دەکرێت بو لە ناو بردن‌و پاراستن لە نەخۆشی‌یەکانی نیشتەجێ و ئەوانەی دیاردەبن کافی‌یە بۆ ئەم مەسەلەیە .. ؟

ئەم کارانەی باسمان‌کردن ئاشکرایە کە تەنها کاری ئەوکەسانە نی‌یە کە لە مەیدانی تەندروستیدا کاردەکەن ... لە بەر ئەوە ئەو بیرەی لە ناو خەڵکدا هەیە کە هەر کلتیَ باسی دەوروبەرکرا ... ناوی دەزگای تەندروستی دێتە گۆریَ ڕاست نی‌یە و دەبیَ بۆ خەڵك روون بکرێتەوە تا بزانن راستی مەسەلەکە چی‌یە ... هەر چەندە دەزگای تەندروستی دەورێکی گرینگی هەیە لە راپەڕاندنی ئەم مەسەلانە هەر وەك لایەکان و دەزگایەکانی ترو هەمو میللەت‌و لیَپرسراوەکان دەوریان‌هەیە لەم مەسەلەیەدا بەلاَم مەسەلەی پاراستن‌و بلَندکردنی هەستی دەوروبەری کاری دەزگای تەندروستی‌یە ، چونکە ئەوانەی لەم دەزگایەدا کاردەکەن لە هەموو کۆمەڵەکە زیاتر لەم مەسەلە تێدەگەن‌و دەزانن خەتەری ئالودەیی و تێکچونی دەوروبەر چۆنەو چی تشتێك دێتە ڕێگای کومەڵەوە لە پاشەرۆژدا .

لە بەر ئەوەو لە نێوان ئەو خاڵانەی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی دیاری کردون ئەتوانین گیرو گرفتەکانی دەوروبەری شارەکەمان بینینە بەر چاو ئەو شارەی هەوایەکەی هەڵدەمژین و هیوامان وایە ژیانێکی بەختەوەر تێدا ببەینەسەر . شار هەر وەك هەمومان دەزانین گیان لەبەرێکە وەکو مرۆڤ ... چونکە شار دەژی‌و هەوا هەلدەمژیَ و نەخۆش دەبیَ و چادەبێتەوە و بناغەی تەندروستی وژیانەکەی هەموو مەرافیقەکانین هەر وەك زیندەوەر بە ئەندام و دەزگایەکانی خۆیەوە دەژیَ ... دیارە زیندەوەر دروست دەبی‌و نەشونەمادەکا و دەمریَ لە بەر نەخۆشی‌یەك دیسان شار ژی دروست دەبیَ و نەشونەمادەکا و پەرەدەستێنیَ و پاشان تێکدەچی‌و دوور نی‌یە هەر نەمێنی لە بەر نەخۆشی‌یەك وگرینگترین نەخۆشی کە بە سەر شارەك‌دا دێت ئالودەیی ئاو و هەوایەکەی وزیاد بوونی پاشماوەکانی و زبڵ زۆری‌یە ... لە بەر ئەوە دەوروبەر ئەوە کو مرۆڤ تێدا دەژی‌و وکار لە تەندروستی‌و موچەو بەرهەمەکەی‌دا دەکا ... ئامانجی هەموو پروگرامەکانی پاراستن و راستکر دنەوەی دەوروبەر ئەوە کو کۆمەڵگا پەرە بسێنیَ لە ماوەکانی پاراستنی کەسەکان و کومەڵەکان لە زەرەرو خەتەرەکانی دەوروبەری گشتی و تایبەت و پەرەپیَدانیان بۆ وەدەست‌هێنانی ئاشتی و ئارامی و هێمنی بو مرۆڤ و یارمەتی‌دان بۆ نەشونەمای مرۆڤ‌و چاککردنی تەندروستی‌یەکەی و زیادکردنی توانای بەرهەمهێنانی لە ڕێگای بەکارهێنانی زانستە ناسراوەکان‌و ڕێبازەکانی ئەندازیاری چونکە ئەوەی لە پرۆگرامەکانی چاککردنی دەوروبەر وەدەست‌دێت زیاترە لە وەی کە لە زیرەکی و نەشاتەکانی خزمەتگوزارەکانی‌تر وەدەست‌دێت لە بەر ئەوەی کارێکی گرینگ دەکا تە سەر تەندروستی گشتی و بەختیاری مرۆڤ وبەرفرەهبوونی هۆو شیوازەکانی ئارامی بۆی . بیَ گومان ئەم ئیشە تەئسیر لە سەر ئاستی زیادکردنی بەرهەم‌و زیادبوونی توانای داهێنان لە کارەکەدا دەکا ... بۆ نمونە ئەو کرێکارانەی لە گەرەکە کانی جیاوازدا دەژین ... وەك کرێکارەك کە لە ناو ئودەیەك‌دا دەژی لە گەڵ چوار نەفەری‌تر ـ ئەگەر نەڵیم زیاتر ـ بەشێك لە ئازادی خۆی لە دەست‌دەدا ئەمە ژی دەبێتە هویَ زیادبوونی گیرو گرفتەکانی وتوش‌بوونی نەخۆشی و لە دوایی‌دا ئاستەنگ لە ڕێگای‌دا پەیدا دەبن و ڕێبازەکەی دوادەکەویَ ... و لە ناو بەربەرەکانیەکی توندا دەژی .. دژی هەڤاڵ‌و لیَپرسراوەکانی دەجولێتەوە و تەرکیزی لە کاتی کارکردن‌دا کەم دەبیَ و توشی زۆر گیرو گرفتی‌تر دەبیَ لە دەرەوەو لە ناو کارگادا . دەوروبەری گشتی تەواوکەری دەوروبەری خانەو بەری ژیانی مرۆڤە ... وەك مەرافیقی گشتی

.. مەیدانەکانی یاریکردن و خزمەتگوزاری پێویست و باغ و حەدیقە و چاندنی درەخت لەناو جاددەو رێگاکاندا و زیادکردنی شێوازی شادی بۆ هەموکەس ... ئەم شتانە دانەیەکە لە تەغارێکدا و نمونەیەکی بەر چاوە ... وامان لێدێت ئەگەر هەستی دەوروبەرمان بڵند نەبێت و خەبات نەکەین بە هەمو لایەکەوە و بەتوندی بۆ راپەڕاندنی گشت پروگرامەکانی پاراستنی دەوروبەرو نەگەهێنینە ئاستێکی چاك ... ئێمە و منالەکانمان توشی خەتەری پاشە رۆژی ئالودەیی دەوروبەر دەبین ...

گیر و گرفتەکانی دەوروبەر لە شارەکەماندا زۆرن و ئەمەوی بڕەك بە زیرەکی دەستنیشانیان بکەم و بیانخەمە بەر چاو تا هەوڵ بدەین نەهێڵین .

1 –گیرو گرفتی کەمی یا هەر نەبوونی هەستی دەوروبەری لە ناو شارەکە ماندا ... بۆ نمونە ئەگەر یەکەك لەوانەی هەست بەو خەتەرە دەکەن باسی ئەو بابەتە لە گەڵ هاووڵاتییەك بکا بە تایبەتی رۆشەنبیرەکان ئەم کەسە بابەتەکەی بە کەم دەزانێ و بەهای ناداتێ و وا دەزانی مەسەلەکە بەم وێنەیە نییە .. بەلێ بێ گومان ئەگەر کەسەکە ئاگای لە دەوروبەری خوی هەبێ و بزانی چون ئالودە دەبێ و تەئسیر لە سەر ژیانی خۆی دەکا کەم بەهایی و بێقیمەتی بەم مەسەلەیە نادات لە بەر ئەوە گرینگی پێدانی زیادکردنێ هەستی دەوروبەری لای هاووڵاتیان شتێکی گەلەك گرینگە و دبێ بە هەمو هەولێکیەوە پالپشتی ئەم مەسەلەیە بکرێت وکور بوی بکرێت و ماموستایەکان هان بدرێن بۆ ئەوەی ئەم مەسەلەیە بۆ قوتابیان شێبکەنەوەو و کوری کرێکارو جوتیار بو ئەم مەسەلەیە تەرخان بکرێن ، چونکە ئەگەر دەست و باسکمان لەو مەسەلەیە هەڵنەکەین و چارە سەرێك نەدۆزینەوە پاشان دەست گەزتن بێ سودە .

2 –گیرو گرفتەکانی ئاو : ئەرێ ئەو ئاوەی دەخۆینەوە پاکە .. ؟ بە پێی مواسەفاتی جیهانی هێژای خواردنەوەیە ... ؟ لێرەدا بە شادی وشانازییەوە خەبەرێکی خۆش دەلێم کە لە پاش پێشکێش کردنی باسێکی زانستی لە سەر کانە ئاوەکانی عیراق کە لە کۆنگرەی 17 — 19 / 5 / 1983 دا پێشکێش کرا و تایبەتی بوو بۆ «چاککردنەوەی دەوروبەری عیراق » لە وەزارەتی تەختیط بەسترا وا ئاشکراکر کە ئاوی هەموو روبارەکانی عیراق ئالودەیە جگە لە ئاوی زێی بادینان نەبێ کە ئێمە دەخۆینەوە ئەمە ژی بە هوی ئەوتەقینە مەزنەی پیشەسازییە لە وڵاتدا ... بەلام ئێمە زیاتر لە ئاوی زێی بادینان ئاوی بیرە ئیرتیوازیەکانیش دەخۆینەوەو ئاوی زێی ژی تا دەگاتە مالەکان بە چەند قۆناغدا تێدەپەرێت ... گواستنەوەو کۆکردن و بلاوکردنەوە بەسەر مالەکاندا و تێکهەڵبوون لە گەڵ ئاوی بیرەکان ... ئایا لەم قۆناغانەدا توشی ئالودەیی نابێت ... ؟ ئەمە ژی کاری دەزگای ئاوەو وا بزانم درێغی کەمە لەم بوارەدا ..

3 –گیرو گرفتەکانی خواردەمەنی : ئەرێ ئەو پارو نانەی دەکەوێتە دەممانەوە و رێگای دەزگای هەزمی دەگرێت و سودی لێ وەردەگرین لەو کاتەی دەگەرێنەوە بۆ ماڵ پاش ماندووبوونی سەختی کار هیچ زیانەك بە لەشمان دەگەینێ ... ؟

بابەتی خواردەمەنی و گەیشتنی بۆ سەر سفرەو گرتنی ملاك بەدەستەوە بە زۆر قۆناغدا تێدەپەرێ ... لە پەرێزو شوفی دەغل و دان وجێگای بە خێوکردنی مریشك و مەل و ئاژەلی خومالی تا دەگاتە جێگای سەربرین و پاککردنەوەو دوکانی قەساب و دوکانی فروشیاری تەرە و فروشیاری ماست و شیر و فرنی نانەوا و ساردەمەنی و چێشتخانەو جاددەو کولان و ئەو مالەی تێدا دەژین ... ئەم هەمو جێگایانە بەشدارن لە پێکهێنانی پاروەکەدا و هەر گیرو گرفتێك لە قوناغێك لەم قوناغانەدا هەبێت تەئسیر لە سەر مروڤ و دەوروبەری دەکات .. لە بەر ئەوە گرینگی پێدان بە چێشتخانەی ماڵ و لوقەنتەو جێگایەکانی فرۆشتنی خواردەمەنی وساردەمەنی کافی نییە بو ئەوەی خواردنێکی چاك و پاك پێمان بکات لە بەر ئەوە دەبێ گرینگی بەم هەموو قوناغانە بدرێت تا ئالودەیی دەوروبەرمان دروست نەکەن و کار لە سەر تەندروستیمان نەکەن .

4 –هەوا : ئەرێ ئەو هەوایەی هەڵدەمژین لە ئاسمانی شارەکەمان پاکەو بەخۆشیمان پێ نابەخشێت ... ؟

بێ گومان ئەو شتانەی بەشدارن لە گۆڕین و ئالودەبوونی هەوای هەر شارێك لە هەر کومەلگایەکدا لە جاددەوە دەست پێدەکات تا دەگاتە کۆلان و مالەکان و مەرافیقە گشتییەکان وەك باغەکانی گشتی و سینەما و شانو هەروەها جێگایەکانی کار چ لە جێگای تایبەتی یان لە کارگاکاندا ... ئەرێ کارگاکانی شارەکەمان کە ژمارەیەکی زۆری هاووڵاتیان تێدا کار دەکەن و لە گەڵ خێزانەکانیاندا کومەلێکی زۆری کومەڵگای شارەکەمان

تەشكيل دەكەن هەموو مەرجەكانی تەندروستی تێدا هەیەو تەئسیر لە سەر تەندروستییان ناكا .. ؟

ئەرێ ئوتوماتیكیەتو بوون بە مەكینەیی گواستنەوەی شارستانی چێ ئوتوموبیلی بچوك یان مەزن یان شەمەندەفر هەموومەرجەكانی دەوروبەری تەواویان هەیە كە گازە پیسەكان فڕەنەدەنە ناو هەوای شارەكەدا لە پاش سوتانەوەی بانزینو گازوئیل لە ناومەكینە كاندا ... ئەرێ دەوروبەرو هەوای كارگایەكانو ئەو گازانەی لە مەكینەكانی كارگاكاندا دەردەچن كار لە سەر تەندروستی كرێكاران دەكا .. ؟ ئەم هەمو پرسیارانە پێویست بە وڵامی چاكو تەواویان هەیەو زیاتریش لەوە پێویست بە راوەستانێكی بیركردنەوەیی هەیەو دیسان پێویست بە دانانی دیراساتو باسی زانستی هەیە تا گیروگرفتەكانی هەوای شارەكەمان روون بكرێنەوەو هەمووما‌ن هەوڵ بدەین ئەم گیرو گرفتانە لە ناو ببەین تا وەزعێكی هەوای چاكو دروست بێتە ئەنجام لە شارەكەماندا .

5 – لە ناو بردنی پاشماوەو زبڵی شار .. مەبەست لێرەدا زبڵو پاشماوەكانی تاقە كەسو تاقەماڵێك نییە بەڵكو ئەوەی مەبەستە لێرەدا : چۆن خۆمان رزگار بكەین لە زبڵ و پاشماوەكانی شارو كارگاكان و خەستەخانەكان و ماڵەكانیش و ئەگەر بتوانرێت سود لەو زبڵ و پاشماوە وەربگیرێت ... چونكە مەجاری و رزگاربوون لە زبڵ گیروگرفتی هەرە مەزنی شارەكەمانە ... چ كۆبونەوەی گۆمی ئاوی بۆگەنو پیس كە دەبێتە پەرێزێكی چاكی نەشونەمای بەكتریا و مێشو مەگەس و دیارە لە جادەو كولانەكانی شارەكەماندا چی گیرو گرفتێكی مەزنە و . دەزگایە كانی لەم مەسەلەیەدا كاردەكەن تا سنوری توانا مژولی لە ناو بردنینە ! ئەوگیروگرفتانەی گوتمان هەمویان بوینە ئاستەنگ لە رێگای جێ بە جێ كردنی پرۆگرامەكانی پاككردنی دەوروبەردا كە چی ئەگەر پێكەوە و بەوێنەی هاوكاری هەمووما‌ن دەستو باسك هەڵدەین و هەستی دەوروبەر لە ناو خەڵكدا بەرز بكەینو ئەم هەمو كۆسپەو ئاستەنگ ئاسان دەبن و دەتوانین ئەم گیرو گرفتانە لابدەینو دەوروبەرێكی چاك بۆ خۆمان دروست كەین كە بە ئارامی و خۆشی هەوای پاك هەڵمژینو ئاوی بێنەخۆشی بخۆینەوە و خواردنی چاك و پاك بخۆین نە وەك شتەكان ئالۆزدەبنو دەبنە گیرو گرفتی ژیانمان و كۆمەڵەكەمان دوادەكەوێ و كار لە سەر

سایكولوژیەتو بەرهەم هێنانمان دەكاتو بە تایبەتی لای ئابوری ولاتەكەمان تێك دەچێت .. لە بەر ئەوە پێویستمان بە هەموو هەولو تەقەللایەك هەیە بۆ ئەوەی كۆمەڵەكەمان بگاتە ئاستی ئومێدو ئەم پێشنیازانە ژی گرینگن : -

1 – چاودێری بەردەوامی كانە ئاوەكان بە تایبەتی فیزیكی و كیمیاوی و بەكتریۆلوجی .. !

2 – چاودێری بەردەوامی هەمیشەیی بە سەر جێگایەكانی سەربڕین و لوقونتەكانو چایخانەكان و فرۆشیارەكانی خواردن و ساردەمەنی بەتایبەتی گەرۆكەكان كە دەبێ قەدەغەبكرێن چونكە هۆی گەلەك گیرو گرفتن ..

3 – لابردنی ئاژەلەكانی بێ خاوەن وقەدەغەكردنی مانەوەی ئاژەلی خومالی لە ناو مالەكاندا .

4 – هاوكاری دەزگایەكانی راپەراندن بو دەزگایەكانی كاری دەوروبەر بەرێوە دەبن بو ئەوەی بریارەكانی ئەنجومەنی دەوروبەر جێ بە جێ بكرێن

5 – بە كارهێنانی یاساكانی هاتوچون بۆ لابردنی پاشماوەكانی سوتاندنی گاز ئۆیڵ و بانزینی ئوتۆموبیلەكان دیسان قەدەغەكردنی هۆرن لێدان .

6 – لابردنی گۆمی ئاوی پیس كە لە ناو جادەو كۆڵانەكان كۆبویتەوە بۆ ئەوەی مێشومەگەس وبەكتریا تێدا لانەی نەكەن

.

7 – گرینگی پێدانی بڵندكردنی هەستی دەوروبەر لە ناو كۆمەڵدا بە رێگای كۆڕ گرتن و شیكردنەوەی مەسەلەی دەوروبەر بۆ هەمو هاوولاتیان وهەوڵدان بۆ ئەوەی هەمو كەسێك ئەبعادی دەوروبەو بزانیت تا هاوبەشی لە چیكردن و پاككردنەوەی دەوروبەر بكات .

8 – دوبارە دەگەرێمەوەو دەلێم لە دوایی‌دا ئەبێ زیرەكی و جورئەتێك مان هەبێ بۆ جێبەجێ كردنی بریارەكانی ئەنجومەنی دەوروبەر و ئەوانەی لەو كارەدا بەشدارن بە تایبەتی ئەو بریارانەی سود و بەرژەوەندی گەلو دەوروبەری تێدایە و ئەبێ دووركەوینەوە لە تەئسیرو كارتێكردنی لابەلایی كە بەرژەوەندی هێندەك كەس دەپارێزیو ... نابێ بەرژەوەندی گشتی بە بەرژەوەندی تاقە كەسێكو هێندەك كەس بدەین و دەبێ نیشان و ئالامان هەر بەرزكردنی ئالای بەرژەوەندی كومەڵ بێت نەوەك شتی‌تر .